

The Economics and Management of Intellectual Property

A Szellemi Vagyon¹ Gazdaságtana és Menedzselése

– Edward Elgar Publishing Limited, 1999, angol nyelven –

Napjainkra a cégek szellemi vagyonának menedzselése a vállalatirányítás egyik legnagyobb jelentőségű területévé vált, amely fontosságában gyakorta még a pénzügyi menedzselést is felülmúlja. Philip Kotler idézi², hogy „A változás olyan gyors, hogy a változás képessége is versenyelőny lett.” És hozzáteszi: „A változás képességéhez tanulási képesség kell.” Ugyancsak tőle, innen: „Nem meglepő, hogy a Coca-Cola, a General Electric és a Skandia külön elnök-helyettesi posztot létesített a szellemi tőke, a tudás és a tanulás menedzselésére.”

Ove Granstrand könyve olyan ismereteket összegez és kínál többnyire könnyen megérthető formában az olvasónak a szellemi va-

gyon menedzselésének filozófiájáról, stratégiai megfontolásairól és gyakorlati szempontjairól, amelyeket ma már egyetlen komolyabb cég sem nélkülözhet. Szintúgy létfontosságúak ezek mindazoknak, akik bármely szinten kutatás-fejlesztéssel, innovációval, az így létrehozott eredmények hasznosításával és értékesítésével foglalkoznak, ideértve nemcsak a legszélesebb értelemben vett ipart, hanem a felsőoktatás kutató-fejlesztő műhelyeit és gazdasági vezetését is.

A szellemi vagyon a legtöbbször az árutermelő szervezetek immateriális vagyonának legfontosabb eleme. A modern gazdaság egyik meghatározó jellemzője, hogy a gazdálkodás körében előnyösen felhasználható és szabadon hozzáférhetővé illetve felhasználhatóvá még nem vált új fejlesztési eredmények, sajátos ismeretek és tapasztalatok önmagukban is vagyoni értékkel bírnak és mindinkább felértékelődnek. Jól érzékelteti a szellemi vagyon

tőkeértékének reális voltát, hogy gyakoriak az olyan közös vállalkozások, vállalatalapítások, amelyeknél a felek vagy azok egyike a hagyományos tőkejavak mellett, vagy éppen azok helyett szellemi vagyonnal társul be, és azt a közös vagyonban a felek megállapodása alapján meghatározott értéken szerepeltetik. Mind gyakoribbak az olyan ügyletek is, amelyekben egy cég kifejezetten azért vásárol meg egy másikat, vagy épít ki vele stratégiai szövetséget, hogy a saját gazdasági tevékenységében felhasználhassa annak szellemi vagyonát.

Az immateriális vagyon mibenlétét gyakorlatias közelítéssel úgy határozhatjuk meg, hogy azt azok a dolgok alkotják,

- amelyek használati értéke abból ered, hogy a felhasználásuk, vagy már a pusztán meglétük is növeli birtokosuk jövedelemszerző képességét;
- amelyeknek a jövedelemszerző képesség növekedését eredménye-

1 Az intellectual property fordítása a hivatalos szóhasználat szerint *szellemi tulajdon* lenne. Azt a tartalmat azonban, amelyet ebben a műben hordoz, jobban kifejezi a *szellemi vagyon*.

2 Kotler a marketingről. Jönni, látni, győzni a piacon. Park Könyvkiadó, 2000

ző, vagyis a dolog használati értékét alkotó funkciói nem a dolog fizikai tulajdonságaiból táplálkoznak, és a dolog fizikai tulajdonságainak nincs is érdemi szerepe e funkciók megvalósulásának ill. működésének mechanizmusában. Kivételt ez alól csak az árujelzők jelentenek és azok is csak olyan mértékben, amennyiben az árujelző felismerhetősége, sajátos karaktere annak fizikai jellemzőihez kötődik;

- amelyek alapvető jellemzője, hogy fizikai megtestesülésük, ha egyáltalán van is, a gazdálkodásban betöltött szerepük szempontjából az árujelzőkre vonatkozó, az előzőekben vázolt kivételtől eltekintve lényegtelen, és gyakran nincs is fizikai megtestesülésük;

- amelyek felhasználásában, birtoklásában és a velük való rendelkezésben a birtokosuk a gazdasági élet többi szereplőjével szemben tulajdonosi elkülönültséget, vagy azzal a birtoklás gyakorlati vonatkozásaiban lényegileg egyenértékű pozíciót élvez.

A cégek szellemi vagyonának legjellemzőbb elemei:

A szellemi vagyon a gazdálkodás eszközkészletének és vele az áruvilágnak egyik legsajátosabb részét alkotja. Számos különböző elemből tevődik össze és ezek között egymástól nagyon erősen eltérő jellegűek is vannak. Ez nyilvánvalóan bonyolult, összetett kérdéssé is teszi a menedzselését. Hozzáértő kezelése létfontosságú gazdasági lehetőségeket nyithat meg, aki pedig nem ért kellőképpen ehhez, az igen nagy veszteségeket is elszenvedhet emiatt. Hatékonyan azonban csak az tud gazdálkodni vele, aki rendelkezik az ehhez szükséges speciális felkészültséggel.

A szellemi vagyon legjellemzőbb elemeiként az alábbiakat célszerű kiemelni:

- A gazdálkodás körében valamely cél eléréséhez, valamely feladat teljesítéséhez előnyösen fel-

használható sajátos ismeretanyag: tudásnak, információnak, tapasztalatoknak sajátos elemei, ill ezek rendszere. Ez az ismeretanyag gyakorta olyan új elemekre épül, amelyek mások számára még nem váltak ismertté. Alkothatja azonban a gerincét önmagukban ismeretes elemeknek valamely cél elérése érdekében sajátosan összeválogatott és rendszerbe foglalt kombinációja is. Mindezekbe szervesen beletartozhatnak az ezeken alapuló vagy ezekkel párosuló sajátos megoldások is (ide sorolható pl. a gyártási know-how);

- Meghatározott feladat vagy feladat-csoport előnyös megoldását lehetővé tevő sajátos új megoldás vagy megoldás-rendszer (pl. találmány);

- Sajátos, a gazdálkodásban előnyösen felhasználható tevékenység- és üzemszervezési és vezetési megoldások és konstrukciók;

- Sajátos, a gazdálkodásban előnyösen felhasználható piacszervezési megoldások és konstrukciók;

- Eredeti szoftver;

- A szervezet javára fennálló és hatályban lévő, az előzőekhez tartozó iparjogvédelmi jogok (szabadalom, mintaoltalom, használati mintaoltalom, védjegyoltalom), amelyek megkülönböztetetten előnyös pozíciót biztosítanak az általa létrehozott és/vagy annak birtokában lévő szellemi alkotásokra, azok hasznosításában és értékesítésében;

Nem minden esetben tekinthetők kifejezetten a szellemi vagyon elemeinek, de mindenképpen az immateriális vagyonhoz tartoznak az alábbiak is:

- A cég good-will-je, amely azt keresetté teszi a lehetséges üzletfelek körében és versenyelőnyt biztosít neki a piacon;

- A cég előnyös arculata, amely azt kedvezően emeli ki, növeli vonzerejét és ezzel versenyelőnyt ad a számára;

- A piacon ismertté vált, előnyös megítélést felidéző és ezzel kere-

setséget, kedvező kelendőséget biztosító árujelzők. Ilyen a védjegy, az ún. márkanév, a kereskedelmi név. Nagyon is jellemző módon nem sorolható ide ugyanakkor a származási jelzés és az eredetmegjelölés. Az ezek használatára vonatkozó jog ugyanis nem egészül ki rendelkezési joggal, nem jogosítja fel a jogosultat arra, hogy ez utóbbi árujelzők használatát másoknak engedélyezze, a maga ezekre vonatkozó jogait másokra átruházza. Éppen ezért ezekre vonatkozó tulajdonosi pozícióról nem beszélhetünk és így ezek vagyonelemkévé sem válhatnak;

- A gazdálkodás körében használható és/vagy versenyelőnyt biztosító egyéb sajátos jogok, jogosítványok.

Nem állítanánk, hogy amit Granstrand itt elmond, az csupa vadonatúj felismerés, ez azonban semmit sem von le az itt felsorakoztatott ismeretek, megfontolások, útmutatások gyakorlati értékéből. Világszerte jellemző, hogy a vállalkozások irányítóinak, a vállalati szakembereknek, valamint azoknak, akik ilyen né szeretnének válni, döbbenetesen nagy hányada nem rendelkezik kielégítő mértékben a szellemi vagyon menedzseléséhez szükséges ismeretekkel és szemlélettel. Granstrand itt előadott megállapításainak, tételeinek, következtéseinek a legfőbb értéke, hogy jó áttekintést kínálnak arról, milyen szemlélettel kell kezelni a szellemi vagyont és főként annak gazdasági hasznosítását, mit kell tudni ezen a területen, és jelentős segítséget ad mindezek elsajátításához.

Gazdasági szempontból a szellemi vagyon különösen fontos jellemzője, hogy nagyon illékony: a nem megfelelő kezelés a legnagyobb potenciális értéket is pillanatok alatt semmivé teheti, vagy kitarthatja a kaput azok előtt, akik a kérdéses vagyonelemeket el akarják venni gondatlan vagy felkészületlen birtokosuktól.

E vagyon védelmét sajátos természetű folyótán a materiális vagyonnál alkalmazottaktól eltérő módon és eszközökkel kell biztosítani. Ezt Granstrand könyve kiválóan bemutatja. E védelem lehetőségeinek és megvalósításának gyakorlatilag minden biztonnal legjelentősebb részét az iparjogvédelem intézmény- és eszközrendszerére teremt meg. A szellemi vagyon gazdasági értéke két forrásból táplálkozik. Ezek egyike a benne megtestesülő ismeretek, tapasztalatok, lehetőségek használati értéke. Ezt az értéket az teremti meg, ha a szóbanforgó szellemi vagyonelemek alkalmazása versenyelőnyhöz, vagy a versenyben addig fennálló hátrány ledolgozásához segíti hozzá a felhasználókat, de legalább is lehetővé teszi, hogy bizonyos feladatokat a közismert megoldásokhoz képest eredményesebben és/vagy hatékonyabban tudjon elvégezni. Az érték másik forrása pedig az a birtokosi pozíció, amely biztosítja, hogy a kérdéses vagyonelemek felhasználásában, birtoklásában és a velük való rendelkezésben birtokosuk a gazdasági élet többi szereplőjével szemben tulajdonosi elkülönültséget, vagy azzal a birtoklás gyakorlati vonatkozásaiban lényegileg egyenértékű pozíciót élvez, és ezzel kizárja, hogy azokat mások a maguk tevékenységében szabadon hasznosítsák. E tulajdoni elkülönültséget teremti meg az esetek igen nagy hányadánál az iparjogvédelem intézményrendszerére. A szellemi vagyon jogi tartalma nélkül – és így az iparjogvédelem intézményrendszerének léte nélkül – annak elemei nem válhatnak áruvá, és így nem létezhetne a technológia-kereskedelem sem.

Bevezetőjében Granstrand elmondja, hogy doktorandusz korában kisebb részesedést vásárolt bizonyos szabadalmi jogokban, és a saját kárán tanulta meg, milyen nehéz ezen a téren helytálló gaz-

dasági számításokat készíteni még akkor is, ha a technológia jó és egyszerű, viszont milyen könnyen becsaphatják az embert. Igen jól jellemzi a szellemi vagyon sajátos természetét, ahogy e kalandjának eredményét összegezi: a befektetett pénzének 99,6 %-át elvesztette, a szellemi tőkéje viszont gyarapodott.

A könyv tíz év mélyreható és módszeres kutatásainak eredményeit tárja elénk, amelyeket a szerző olyan, a szellemi vagyon menedzselésében és kiaknázásában élenjáró országokban végzett, mint az USA, Svédország és Japán. Előadásmódja nemegyszer kifejezetten élvezetes – pl. valódi telitalálat, hogy Prometheust lebukott ipari kémként állítja elénk. Könyvének fontos erénye az is, hogy a megértése – egy-két résztől eltekintve – nem igényel különösebb szakmai felkészültséget, hanem mindenki számára könnyen érthető.

A Granstrand által kínált ismeretek segítenek elkerülni számos, a szellemi vagyon kezelésében és menedzselésében rejtőző csapdát is. Ezen a téren meglehetősen sok tévhit él, és ezektől még az érintett szakemberek jelentős hányada sem mentes. Példa erre, hogy milyen sokan nem tudják: egy találmány szabadalmaztatása csak bizonyos feltételek között kedvező, más esetben viszont kifejezetten káros gazdasági következményeket okozhat. Kellő hozzáértéssel igen jól megragadhatók azok a döntési pontok és kritériumok, amelyek alapján eldönthető, mikor célszerű a szabadalmaztatáshoz folyamodni és mikor nem. Granstrand sok egyéb mellett ehhez is jó útmutatást kínál.

Különösen gyenge pont igen sok vállalat és szakember felkészültségében, hogy nem ismerik eléggé azokat a lehetőségeket, amelyeket az iparjogvédelmi információk elemzése kínál. Ez annál is sajnálatosabb, mert az innen nyer-

hető információk jelentős része más forrásból egyáltalán nem, vagy csak sokkal nagyobb ráfordítás árán szerezhető be. Granstrand igen tanulságos fejezetet szentel annak, hogy bemutassa, milyen lehetőségeket kínál a szabadalmi információk elemzése.

A könyv egyes fejezetei a következő témaköröket fogják át:

A szellemi vagyontól az intellektuális kapitalizmusig • A szellemi vagyon filozófiája és történelme • Szabadalmak és a szellemi vagyon: az általános keretek • A technológia-intenzív cégek • Japán szabadalmi gyakorlat: áttekintés • Technológiák és hasznosítási stratégiák – technológia-menedzsment Japánban, új technológiák megszerzésének és hasznosításának stratégiái, a technológiák hasznosításának általános jellemzői Japánban • A szellemi vagyonnal kapcsolatos politikák és stratégiák – a szabadalmazás előnyei és hátrányai, szabadalmi stratégiák, az üzleti titok stratégiái, árjelző stratégiák • A szellemi vagyonnal kapcsolatos tevékenységek szervezeti megoldásai és menedzselése • A szabadalmi információ elemzése • Az intellektuális kapitalizmus, és ami azon túl van.

Aki alaposan végigveszi és végig is gondolja mindazt, amit e mű elénk tár, nagyon sok értékes ismeretet, szempontot, megfontolást kap ahhoz, hogyan kell a szellemi vagyont menedzselni, felépíteni, védeni, kiaknázni, hogyan lehet abból maximális hasznot húzni. Sokszor lesz az az érzése, hogy amit olvas, olyannyira ésszerű, hogy magától is rájöhetett volna. És sokak döbbennek majd rá, hogy ha hamarabb találkoznak az itt felsorakoztatott ismeretekkel és gondolatokkal, akkor elkerülhettek volna fájdalmas bukásokat, veszteségeket.